

UOT 571.01

**ARTUR KONAN DOYLUN
DAHA İKİ DETEKTİV ƏSƏRİ ÜZRƏ ARAŞDIRMA**

Q.İ.ƏHMƏDOV
Bakı Dövlət Universiteti
Gabil_Akhmedov@mail.ru

Məqalədə Artur Konan Doyleun iki bədii əsəri nəzərdən keçirilir. Bunlar “Alabəzək lent” və “Visteriya loc”dur ki, onlardan birincisində ögey ata qızlarından birini bataqlıq ilanı ilə qətlə yetirir. İkinci bacını isə Holms xilas edir. İkinci əsərdə isə Latın Amerikası ölkəsi olan San Pedronun keçmiş hakiminin İngiltərədəki qanlı əməllərindən bəhs edilir.

Açar ifadələr: ilan, təhqiqat, müəyyənləşdirmək, sorğu, təcrübə

“**Alabəzək lent**” əsərində təsvir olunan hadisə 1883-cü ilin aprel ayında baş verir. Özünü Elen Stouner kimi təqdim edən otuz yaşlı bir qız Surey qraflığında ögey atası doktor Roylotta məxsus Stok-Moren malikanəsindən buraya Farintoş adlı bir tanışının məsləhətilə xəlvət gəldiyini Holmsa bildirir O, qeyd edir ki, atalığının əcdadları çox varlı olmuş, onların torpaq sahələri şimaldakı Bereklidən qərbdəki Hempçirə qədər uzanıb gedirdi. İndi isə ona bir neçə akrıq kiçik torpaq, bir də yarıçuq qədimi bir ev qalmışdır (1, 252)

Qohumlarından borc alan Roylott Universitetin tibb fakültəsini bitirir və Hindistanda həkimlik təcrübəsi keçir. Orada bu adam qızın əri ölmüş cavan anası ilə tanış olub onu alır. Qızın öz atası isə artilleriya general-mayoru olmuşdur. Oğurluq etmiş xidmətçisini döyüb öldürəndən sonra Roylotta az qala ölüm cəzası veriləcəkdi. Uzun müddət həbsdə yatdıqdan sonra ümidləri puça çıxmış bu doktor İngiltərəyə qayıdır. Qızın anası varlı bir qadın idi. O, öz torpaqlarından hər il min funt-sterlinq gəlir götürürdü. Bir gün o, qatar toqquşmasında həlak olur və iki qızını – Eleni və onun mərhum bacısı Culiyanı yetim qoyur. Gəlirlər ta ki, qızlar ərə gedənə kimi Roylottta qalır. Amma vəsiyyətdə görə onlar ərə gedəndə gəlirin böyük hissəsi Elen və Culiyaya keçməli idi. Həmin vəsait ehtiyacsız yaşamaq üçün qızlara ömürlərinin sonuna kimi bəs edərdi (2, 253).

Roylott evdən nadir hallarda çıxar, qızları da heç yerə buraxmazdı.

Tezliklə bu adam, Londonda arvadına məxsus olan mülkü satıb Surrey qraflığındakı öz ata yurdu Stok-Morenə gəlir. Ətrafdakılarla burada pis rəftara görə Roylott iki dəfə məhkəməyə düşür və yalnız Elenin əlindəki sərmayə ilə həbs cəzasından xilas ola bilir. Onun gücü həddən ziyadə çox olduğundan qəzəb anında özünü qətiyyənlə idarə edə bilmirdi. O, yalnız ətrafdakı qaraçılarla və Hindistandakı bir tanışını tərəfindən göndərilən heyvanlarla ünsiyyət edir. Həyətdə axşamlar onun saxladığı pavian meymunu və hepard sərbəstcə gəzib dolaşırdılar.

Qızlara o, yalnız nadir hallarda xalaları Qloriya Vestfaylın yanına qonaq getməyə icazə verərdi. Belə vaxtlardan birində qulluqdan çıxmış bir dəniz zabiti Elenin bacısı Culiya ilə nişanlanır. Toya iki həftə qalmış isə o, müəmmal şəkildə həlak olur. Ölməzdən əvvəl o, daim zəif fit səsi eşitdiyini deyirdi. Qapıları dəhlizə açılan üç yataq otağından biri onların atalığına, ikincisi onun bacısı Culiyaya, üçüncüsü isə Elenin özünə məxsus idi. Onlardan hər biri yatanda qapının cəftəsini içəridən bağlayırdılar.

İki il əvvəl baş vermiş bədbəxt hadisə gecəsi o, bacısının dəhşətlə çığırıldığını eşidir və onu öz qapısı ağzında səndələyib yıxılan görür. Titrəyiş icində o yalnız bircə kəlmə işlədir: “alabəzək lent!” O, Culiyanı qucaqlamağa macal tapmamış bacısının dizləri bükülür və yerə yıxılır. Son nəfəsdə yalnız barmağı ilə atalığının otağını göstərərək yenə nə isə demək istəyir, amma atalığı həmin anda öz otağından çıxıb onun boğazına bir qədər konyak tökəndə qız canını tapşırır. O, gecə köynəyində idi, bir əlində lampa, digərində isə kibrit qutusu tutmuşdu. Pəncərələrin hamısında möhkəm barmaqlıqlar olduğundan müstəntiq ölümün səbəbi barədə heç nə başa düşmür. Heç bir təcavüz əlaməti yox idi. Həkimlər isə ərzaqdan zəhərlənmə halı təyin edə bilmirlər. Onlara elə gəlir ki, ölümün səbəbi elə əsəb sarsıntısı ola bilərdi (3, 258).

Holms bu “Alabəzək lent”in nə olduğunu xəbər alanda qız buna aydınlıq gətirə bilmir. Sonra Elen iki ay əvvəl Reddinqdən olan Persi Armitac adlı bir cavanın ona nişan göndərmək istədiyini atalığına deyəndə o, buna etiraz bildirmir. Lakin Elenin yataq otağını təmir etmək üçün onu mərhum bacısının hücrəsinə keçirir və bundan sonra Elen özü də gecələr zəif fit səsi eşitməyə başlayır. Keçən gecə bu hal təkrar olunanda o, yerindən sıçrayıb lampanı yandırsa da, ətrafda heç nə görə bilmir və səhər hava işıqlaşanda o, yaxınlıqdakı “Tac” mehmanxanasına gəlib kareta tutur və Leterhed stansiyasından qatarla Londona – məşhur xəfiyyəçinin yanına gəlir (4, 258).

Holms qıza atalığı barədə heç də bütün həqiqətləri demədiyini və onu müdafiə etdiyini bildirir, çünki qızın qolundakı krujevanı qaldıranda xəfiyyəçi onun biləyində göyermə izləri görür. Elen qeyd edir ki, atalığı sərt və güclü adam olduğuna görə öz hərəkətlərindəki kobudluğu bəzən hiss etmir. Bura gəldiyindən xəbər tutsa o, qıza ağır cəza verə bilərdi. Holms qıza birgə səhər yeməyi təklif etsə də, o, qətiyyənlə razılaşmır. Onda Holms elə bu gün Stok-Morenə dostu Uotsonla xəlvətcə gələcəyinə və vəziyyəti elə orada araşdıracağına söz verir və qızı yola salır..

“Az müddətdən sonra onların otağına nəhəng bir adam soxulur.
 –Sizlərdən hansınız Holmsınız? –deyə o, kobud tərzdə xəbər alır.
 –Bu, mənəm. Buyurun əyləşin.
 –Oturmayacağam. Mənim qızlığım bayaq buraya gəlmişdi. Onu güdürəm.
 Sizə nə danışdı?
 –Havalər yaman soyuq keçir.
 –O sizə nə dedi? –Gələn adam bağırdı.
 –Amma ağaclar yaxşı çiçək açacaq və bu il meyvə bol olacaq, –deyə
 Holms tövrünü pozmadı.
 –Deyəsən axı, məni ələ salırsınız? –Nəhəng adam iri yumruğunu havada
 yellədi. –Sizin alçaq adam olduğunuzu və polisə işlədiyinizi bilirəm. Amma
 mənim işlərimə burun soxa bilməzsınız.
 Holms gülümsədi.
 –Alçağın biri!
 Holms yenə gülümsədi:
 –Siz yaxşı həmsöhbətsiz. Ancaq çıxanda qapını örtün ki, külək gəlməsin.
 –Mənim işimə qarışanın başını əzərəm. – O, maşanı əyib asanlıqla
 qatladi və onu buxarıya tullayanda Holms dərhal onu götürüb düzəltdi.
 O çıxandan sonra Holms dedi: –Bir az da çox qalsaydı mən də öz gücümü
 ona göstərəcəkdim” (2, 356).

Səhər yeməyindən sonra xəfiyyəçi harasa gedib, saat 1-də qayıtdı. O,
 Roylottun arvadının ölərkən illik gəlirinin min funt olduğunu öyrənmişdi, onun
 vəsiyyətinə görə qızlardan hər biri ərə gedəndən sonra ildə 250 funta sahib
 olmalı idi.

Holms başa düşür ki, qızları aradan götürməyə Roylottun ciddi səbəbi
 vardı. Xəfiyyəçi Uotsona tapancasını özü ilə götürməsinə məsləhət bilir. Vater-
 loo vağzalından Leterhed stansiyasına gəlib, orada kareta tutur və Surreyin
 görməli yerləri ilə yaz günəşi altında irəliləyərək Stok-Moren ilə üz-üzə olan
 kiçik “Tac” mehmanxanasında yer tuturlar, sonra isə onlara tərəf cığırda gələn
 Elenlə görüşürlər. Binanın bəzi pəncərələrinə ağac lövhələr vurulmuş, mülkü
 əhatəyə alan hasar isə bir neçə yerdən uçub dağılmışdı. Binanın bircə sol
 qanadı yaşayış üçün az-çox yararlı idi. O hissədəki barmaqlıqlarla bərkidilmiş
 üç pəncərədən biri doktorun, ikisi isə bacılarının idi. Üçüncü otağı ev sahibi
 təmir üçün boşaltdırılmışdı. Həmin otağa baxış keçirəndə Holms burada təmirə
 heç bir ehtiyac olmadığını bildirir. Ölən qız Culiyanın otağında qəribə olan hal
 nəfəslinin bayıra deyil, doktorun otağına açılması idi. Qızın balıncından baş-
 lanan zəng qaytanı elə həmin nəfəsləkdən keçib harasa gedirdi. Holmsın bu
 barədə sualına qız belə cavab verir ki, bütün işləri burada onlar iki bacı özləri
 gördüklərindən heç vaxt qulluqçu saxlamırdılar və bu qaytanı dartanda zəng də
 çalınmırdı (1, 262).

Roylottun otağı da sadə tərtibatda idi. Səfər çarpayısının yanında toxun-
 ma kreslo, küncdə isə metal seyf gözə dəyirdi. Holms onun üstündəki nəlbə-
 kidə süd görəndə bunun nədən ötrü olduğunu soruşur. Çünki bayırda olan

hepard üçün bu azlıq etməli idi. Kreslonun üstündəki ucu ilgəkli uzun qamçını görəndə Holms bir anlıq fikrə gedir. Qız ondan hər hansı bir nəticəyə gəldiyini və bacısının nədən ölməsinin səbəbini xəbər alır. Holms ona bir qədər səbrli olmasını buyurur. Xəfiyyəçi qıza tapşırır ki, atalığı yatmağa gedəndə lampa işığı ilə onlara siqnal versin və mehmanxanada gözləyən xilaskarlarını malikanəyə çağırınsın, özü isə bu gecəni mütləq təmir olunası otaqda keçirsin.

Əvvəlcə Holms dostunu mehmanxanada qoymaq və qarşıdakı qorxulu əməliyyatı tək yerinə yetirmək istəyir (1, 264). Lakin Uotson bununla razılaşmır. Uotsonu gecə Elenin otağında yuxu basır. O, tapancasını çıxarıb dizləri üstünə qoyur. Gecənin sükutunu yalnız quşların arabir eşidilən çığirtısı pozurdu. Gecə dördə Roylottun otağında işıq yanıb sönür. Dostlar yağ yanığı iyi duyurlar. Həmin anda yeni bir səs eşidilir. Holms dərhal kibrit çəkir və qaytanı tez-tez öz nazik əl ağacı ilə döyəcləməyə başlayır. Sonra Holms dayanır və nəfəsliyə tərəf baxmağa başlayır. Birdən son dərəcə dəhşətli bir bağırtı eşidilir. İztirab, qorxu və qəzəb qarışıq çığirtı getdikcə güclənir. Sonralar belə nəql edirdilər ki, nəinki bütün kənddə, hətta ucqar yerlərdə belə bu bağırtı hamını şirin yuxudan oyadıbmış. Son inilti kəsildə və sükut bərpa olanda Uotson bunun nə olmasını soruşur.

“Tapancanızı götürün, keçək Roylottun otağına.- Holms lampanı yandırdı və dəhlizə çıxdı və biz otağa daxil olduq. İçəridəki fənərin işığı metal seyfə düşürdü. Kreslosunda ayaqlarını uzatmış Roylottun əynində boz xalat, ayaqlarında dabansız türk başmaqları vardı. Onların günorta gördükləri qamçı da onun dizləri üstündə idi. Gözləri tavana zillənmiş bu adamın başına qəhvəyi xalları olan sarı lent tarım dolanmışdı. Onlar daxil olanda doktor artıq heç qımıldanmırdı da. Həmin anda Roylottun saçları arasından qorxunc bir ilan başı qalxdı” (2, 367).

Holms bunun Hindistanın ən zəhərli ilan sayılan bataqlıq gürzəsi olduğunu və onun sancmasından cəmi doqquz saniyə sonra ölümün baş verdiyini bildirir. Holms ölən qamçısını ehtiyatla götürür və ilgəyi ilanın boynuna keçirib onu seyfə tullayır. Sonra onun qapısını cəld örtür (1, 267).

Günorta qatırı ilə qayıdarkən qızı Harroudakı xalasına təhvil verirlər. Uzaqgörən olmayan polislər bu hadisəni mərhum ev sahibinin ehtuyatsızlığı kimi qiymətləndirirlərsə də, Holms öz dostuna əvvəlcə səhv yola düşərək pis əməl sahiblərinin qaraçıları olduğunu düşündüyünü deyir. Amma çarpayıdan qəribə nəfəsliyə gedən qalın zəng qaytanını görəndə dərhal bunun ilan qurbana tərəf yönəltmək üçün olduğunu başa düşür. Əsərdəki məxsusi predmet də elə bu qalın qaytandır. Axı, ilan zəhərini qanda təyin etmək heç cür mümkün deyildi. İki nöqtəvi diş yerini görə bilmək qədər iti göz nə müstətiqdə, nə də həkimdə ola bilərdi.

Fitlə isə doktor ilanı süd içmək üçün geri çağırırdı ki, səhər ertə hadisə yerinə gələsi adamlar onu görə bilməsinlər. İlan ilk dəfədən qızı sancmasaydı da, əvvəl-axır öz xətərini yetirməli idi. Kreslosuna çıxanda isə həkimin əli nəfəsliyə rahatca çatırdı. Dəmir cingiltisini isə qız atalığı ilan yerinə salanda

eşidirmiş. Holms ilanın fişiltisini eşidən kimi kibrit çəkmiş və ilanı öz uzun əl ağacı ilə incə-incə döyəcləyib geri qaytarmışdı. Onu bərk qəzəbləndirdiyindən bu qorxunc heyvan qarşısına çıxan elə ilk adamı çalmışdır. *“Düzdür, dolayısı ilə mənim də doktor Qrimsbı Roylottun ölümündə günahım yox deyildir”* (1, 268).

Beləliklə, bu əsərdə Şerlok Holmsın nahaq yerə təhqir olunarkən səbrliliyi, qızın onun əməyi müqabilində ödənişi yalnız ərə gedəndən sonra edəcəyinə razı olması kimi alicənablığı, funksiyası olmayan qaytandan cinayətin mexanizmini dərk edəcək qədər diqqətliliyi, qorxunc ilanla cəsərləli rəftarı və nəhayət tam qaranlıqda ilanı görə bilməsi oxucularda ona qarşı rəğbət yaradır (3). Əsəri rusçaya M.Çukovskaya, rusçadan Azərbaycan dilinə isə Beydulla Musayev tərcümə etmişdir. “Baskervillərin iti” adı ilə “Macərə kitabxanası” seriyasına daxil olan 5-ci cildə bu əsərdən başqa “Baskervillərin iti”, “Göy yaqut”, “Boskomb dərəsinin sirri”, “Holmsın son əməliyyatı” və “Boş evin sərgüzəşti” sərlövhəli povestləri də daxildir. Əslində bu bizim oxucuların A.Konan Doyl yaradıcılığı ilə ən ilk tanışlığı idi.

“Çəhrayı malikanə” əsərinin birinci hissəsi “Mister Con Skott-Eklzın macərəsi” adlanır. 1882-ci ilin martının son günlərindən birində səhər çayı içərkən Holms bir teleqram alır və dərhal da ona cavab yazır. Uotson həmin teleqrama baxanda belə bir məzmun görür: *“Başıma qəribə bir iş gəlib. Sizdən məsləhət almaq istərdim”*. Altda isə *“Eklz-Skott və Çaring-Kross poçtamtı”* (1, 873) sözləri yazılmışdı. Tezliklə onların qarşısında ağıllı görünüşlü, son dərəcə abırlı bir centlmen gəlib durur. Saçlarının daranmış olmaması və üzünün qırılmaması onun hələ yuxudan durandan narahatlıq keçirdiyinə dəlalət edirdi. Holms ona yer göstərir. Gələn adam bildirir ki, bu gecə “Çəhrayı malikanə” adlı bir yerdə qonaq qalmış, səhər yuxudan durandan sonra isə evdə nə ev sahibini, nə də qulluqçu və aşpazı görməmişdir. O, dərhal yerli torpaq agentliyinə getmiş və kirayənişinin mənzil haqqının qabaqcadan ödənildiyini öyrənmişdir.

Həmin vaxt icəri iki adam daxil olur. Bunlardan biri Skotland-Yard polisindən Holmsın köhnə tanışi inspektor Qreqson, onun təqdim etdiyi ikinci zabit isə Surrey qraflığından olan polis işçisi Beyns idi. Sonra o, nəzərlərini Holmsın qonağna dikir.

“–Siz Li qəsəbəsindəki Popen-hausdan olan mister Con Skott-Eklzınızımı?”

–Bəli.

–Biz lap səhərdən sizi axtarıyıq. İzinizə isə Çaring-Kross poçtamtında düşüb buraya gəlmişik.

–Məndən sizə nə lazımdır?

–Sizdən bu gecə Eşərdəki “Çəhrayı malikanə”də yaşayan cənab Aloizio Qarsiyanın ölməsi barədə ifadə almalyıq.

–Məgər o, ölüb?

–Bəli.

–*Yəqin bədbəxt hadisə nəticəsində.*

–*Xeyr. Onu öldürüblər.*

–*Bu işdə məndən şübhələnirsiniz?*

–*Onun cibindən sizin məktubunuz çıxıb.*

Holms bildirdi ki, Skott-Eklz elə zabitlər gələn vaxt öz başına gələnləri danışdı. Odur ki, elə burada ona birlikdə qulaq asmalarını təklif etdi” (1, 876).

Skott-Eklz subay adam olduğunu, çoxlu dostlarından biri olan pivəbişirən işləmiş Melvinin üç həftə əvvəl Kensingtondakı evində qonaq olarkən orada Qarsiya familiarı və əslən İspaniyadan olan, amma ingiliscə kamil danışan boy-buxunlu və xoşrəftarlı bir cavanla qarşılaşır. Elə ertəsi günü Skott-Eklz onu öz evinə qonaq çağırır. Sonra isə özü onun yaşadığı Çəhrayı malikanəyə dəvət olunur. Bu yer Eşer qəsəbəsi ilə Okssot məntəqəsi arasında yerləşir. Onun dəvət məktubunda həmin yerin təfərrüatları verilmişdi. O, həmçinin öz yerliləri olan aşpazın yaxşı yeməklər hazırladığını, xidmətçisinin isə bacarıqla qulluqda durduğunu qeyd edirdi. Dünən axşam həmin malikanəyə gələndə Skott-Eklz buranı çox yerdən dağılmış, həyəti isə ot-ələf basmış görür.

Onun çamadanını qalacağı otağa qaldıran qaradınməz xidmətçi sonra onu böyük zala gətirir. Xörək keyfiyyətsiz olsa da, ev sahibi gülər üzlə danışdı. Lakin o, gözə fikirli və narahat dəyirdi. Bütün bu hallar onu açmır və müəyyən bir bəhanə ilə öz evinə qayıtmaq istəyir. Ehtimal ki, dünən onun fikri bu centlmenlərin indi təhqiq etdikləri məsələnin yanında imiş. Xidmətçinin qəflətən Qarsiyaya gətirdiyi bir surğuclu məktub onu qara-dınməz edir və bu adam bir-birinin ardınca tütün çəkməyə başlayır. Saat 11-də Skott-Eklz öz otağına qalxdığını deyir. Xeyli keçəndən sonra ev sahibi onun otağına baş çəkir, zəng qaytanını dartmaqla xidmətçini çağıraraq-çağırmadığını soruşur və həmin vaxt gecə saat 1 olduğunu bildirir. Sonra Skott-Eklz dərin yuxuya gedir. Oyananda isə 9-a 5 dəqiqə qaldığını görür. Halbuki o, səhər səkkizdə oyadılmasını xahiş etmişdi. O, geyinib aşağı düşsə də, binada heç kəsi tapmır. Qarsiyanın otağında yorğan-döşəyin açılmadığını görür və oranı tez tərk edir. Bunun ardınca o, Londona gəlib İspan səfirliyinə baş çəkir və heç nə öyrənə bilmir. Oradan isə Melvinin yanına gəlir və burada da bir xəbər ala bilmir. Onda xəfiyyəçi ilə görüşməyi qət edir. Odur ki, qanunun işləməsi üçün əlindən gələni etməyə hazır olduğunu bəyan edir (1, 877).

Holms həmin məktub barədə xəbər alanda əyalət polisi Beyns xəbər verir ki, Qarsiya onu əzişdirib yanan buxarıya atsa da, həmin kağız alovdan bir qədər o tərəfə düşərək salamat qalır. Qarsiyaya ünvanlanmış bu məktub belə bir məzmununda idi: *“Bizim rənglərdən yaşıl – açıq, ağ isə bağlı sayılır. Əsas pillə-kanla ikinci mərtəbə, birinci dəhliz, sağdan yeddinci. Allah sizi qorusun. D.”* O, məktubun qadın xətti ilə, üstünün ünvanı isə ayrı adam tərəfindən yazılmış olduğunu deyir. Holms təbəssümlə Beynsi tərifləyir və kağızın əyri dırnaq qayçısı ilə kəsildiyini deyir. İnspektor Qreqson isə Qarsiyanın meyitinin elə yaşadığı yerin bir milliyində yol kənarındakı xəlvət bir yerdə tapıldığını məlum

edir. Ölümün gecə saat 1-də baş verdiyini Holms ondan öyrənir.

Bu iki inspektor yazılı ifadə almaq üçün Slott-Eklzi polis idarəsinə aparırlar (4). Doktor Uotson ehtimal edir ki, iki xidmətçi birləşərək öz ağalarını öldürmüş və aradan çıxmışlar. Holms isə Qarsiyanın aldığı müəmmalı məktubu çıxış məqamı kimi götürür və oradakı mərtəbələrə, dəhlizlərdən məktubda nəzərdə tutulan binanın iri olması qənaətinə gəlir. Onun sorğu teleqramına cavab olaraq yaxın ətrafda belə əzəmətli binaların siyahısı arasında Henderson adlı birisinin yaşadığı “Keşik qülləsi” adlı malikanə də vardı. Əgər məktubda göstərilən yerə Qarsiya piyada gedibsə, həmin ev uzaqda olmamalı idi. Qarsiya öz işini saat 1-ə kimi qurtarıb evə qayıtmalı idi. Holms və Uotson “Öküz” mehmanxanasında yer alıb “Çəhrayı mülk”ə baxış keçirərkən ədib mart havasını küləkli və yağışlı təsvir edir.

“San Pedrodan olan pələng” adlı ikinci hissədə Beynslə görüşən xəfiyyəçi və dostu fəlakətli malikanədə polis konstebli Uoltersin keşik çəkdiyini bildirir (1, 882). Kirayə götürülmüş bu mənzildə bir neçə tütün qəlyanından, gitaradan, “Lefose” sistemli ispan tapancasından başqa heç nə yox idi. Holms bir həftəyə kimi hər gün harasa gedirdi. O, özü danışmayanda Uotson da öz adətinə görə heç nə soruşmurdu. Amma doktor Uotson xəfiyyəçinin xoş əhvalından işlərin yaxşı getdiyini hiss edirdi. Bu arada qəzetlərə baxanda onlar Okşotdakı qətilin sirtinin açıldığını və qatilin həbsə alındığı barədə məqalələr görürdülər. Beyns keşikçiləri binadan çıxarıb həyətdəki kollarlarda yerləşdirəndə mərhumun aşpazı nəyi isə götürmək üçün malikanəyə gələrkən konstebel Dauning onu həbsə alır. Qəzetləri göstərəndə Holms polisin səhv yolda olduğunu deyir.

Holms müəmmalı məktubu yazan qadının ingilis olduğunu ona görə güman edir ki, iki ispaniyalı bir-birinə öz ana dilində yazardı. Həmin ətrafdakı binalar arasında “Keşik qülləsi” adlı mülkün Holmsı daha çox cəlb etdiyini və odur ki, onun sakinlərini izlədiyini deyir. Onun əlli yaşlı sahibi, hökmdar ədalı, gücü və enerjili, uzun müddət tropik ərazilərdə yaşamış bir adam idi. Beləliklə, bir-birinə yaxın olan “Çəhrayı mülk” və “Keşik qülləsi” adlı malikanələrdə xarici vətəndaşlar yaşayırdı. Hendersonun 13 və 11 yaşlı iki qızının mürəbbiyəsi olan miss Vernet qırx yaşında idi. Ondan əlavə ailəyə bir etibarlı lakey də xidmət edirdi. Ev sahibi birillik səfərdən sonra buraya bir həftə əvvəl qayıtmışdı. Bu adam ifrat dərəcədə varlı idi. Ev isə qulluqçularla dolu idi. Holms onun işdən azad olunmuş bağbanı ilə əlaqəyə girərək ondan bütün xidmətçilərin bu adamdan həm qorxduqlarını, həm də ona nifrət etdiyini öyrənir.

İki hissədən ibarət binanın bir tərəfində qulluqçular, digərində isə ailə və Hendersonun katibi Lukas və ya Lopes olurdu. Bu, Henderson adamsız evdən kənara çıxmırdı. Xidmətçilər ağalarının nədənsə bərk qorxduğunu deyirdilər. Holmsa elə gəlirdi ki, məktubu mərhum Qarsiyaya elə miss Vernet yazıbmiş. Əgər bu belə idisə, deməli, həmin qadın ölənlə sıx münasibətdə idi. Dünən isə bu qadın yoxa çıxmışdı. Ola bilsin ki, hər an onu ölüm gözləyirdi. Holms dostuna deyir: “*Əgər qanun işləmirsə, gərək biz özümüzlə həmin binaya damdan pəncərəyə düşməklə girək*” (1, 888). Uotson razı olur. Həmin bağban mehman-

xana otağına girib Holmsa izlənən adamların dünən sonuncu qatarla sivişib getdiklərini xəbər verir. Qız isə indi aşağıda – karetaadır. Onlar tələsik eşiyə çıxanda qadını halsız vəziyyətdə görürlər. Onu son anda bu bağban və naməlum bir adam qatardan düşürə bilmişdilər. Qadına iki fincan tünd qəhvə verdikdən sonra o, bir qədər özünə gəlir. Beyns də bu vaxt gəlib çıxır və onun platformada qoyduğu mülki paltarlı polis işçisinin qızı xilas etməkdə iştirak etdiyini məlum edir. Mürəbbiyə isə Henderson familiyası altında olan adamın San Pedro adlı Latın Amerikasına dövlətinin keçmiş başçısı don Murillo olduğunu deyir. Qadın bildirir ki, San Pedronun pələngi qan içən müstəbid kimi ölkəsini qeyri-sivil üsulla idarə etdiyindən əhalini cana doyurur və ümumxalq üsyanı onu taxtdan salır. Bu hiyləgər diktator öz camaatından amansızcasına soyub taladığı var-dövləti öz ölkəsindən çıxarmağa müvəffəq olur. Həmin ölkənin bayrağı isə yaşıl və ağ rənglərdə idi.

Parisdə, Romada, Madriddə onun gəmisini lövbər salsa da, 1886-cı ildə izini itirir və İngiltərədə kök salır (1, 890). Qarsiyanın atası isə San Pedroda ən yüksək vəzifələrdən birini tutan varlı və alicənab bir insan idi. Don Murillo onu güllələtdirir. İngilis qanunları bu adamı öz ölkəsindəki cinayətlərinə görə, mühakimə etməyə imkan olmadığına görə əleyhdarları ondan qisas almaq qərarı qəbul edirlər. Amma San Pedronun pələngi Xuan Murillo öz zirəkliyi ilə Qarsiya qalib gəlir. Çünki qız məktubu yazdığı zaman qəflətən vərəqi Murillo onun əlindən alır, qolunu son dərəcə bərk burub məktubun kimə göndərildiyini təyin edən kimi katib Lopes onun ünvanını özü yazır və qol sancağını surğuca basmaqla onu möhürləyir. Miss Vernetin əri Vinsente Dürando isə San Pedronun Londondakı səfiri idi. Bu qabiliyyətli adamı Murillo uydurma bir bəhanə ilə vətənə çağırtdırıb güllələtdirir, əmlakını isə müsadirə edir. Onun düşmənləri birləşərək Henderson adı altında burada gizləndiyini üzə çıxaranda qıza miss Vernet adı ilə bu adamın evinə mürəbbiyə kimi sirayət etməsini məsləhət bilirlər. Xanım Dürando daim “Keşik qülləsi”ndə öz işini vicdanla yerinə yetirir və öz intiqam saatını səbrlə gözləyir. Qızı son 5 gün ərzində dustaq edir və ac saxlayırlar. Aradan çıxdıqları gün isə qızın yeməyinə narkotika qatırlar. Arada düşmənləri Londonda sabiq hökmdarın izinə düşəndə o, Edmonton pansionatına girir və onun dal qapısından Kerzon meydanına çıxaraq gözdən itir. Bir müddət sonra İnspektor Breyns baş aldatmaq üçün bir müddət həbsdə saxladığı Skott-Eklzlə birgə xəfiyyəçinin yanına gəlir və ona bir qəzet məqaləsi göstərir. Orada bildirilirdi ki, Madriddəki “Eskurial” otelində markiz Mentalva və onun katibi senyor Kalli adı altında qeydiyyatda düşmüş iki adam öldürülmüş, qatillər isə aradan çıxıb bilmişlər. İspaniyada cəzalarına çatmış həmin adamların Don Murillo və onun köməkçisi Lopes olduğunu bildirir (1, 892). O, xatırladır ki, həbs olunmuş aşpaz da azadlığa buraxılmışdır.

Əsəri rus dilinə N.Volpin çevirmişdir. Onun Britaniyadakı ilkin çapı isə “Kollerz Uikli Məqəzin” jurnalında 1908-ci ilin avqustunda, sonra isə “Strend” məcmuəsində həmin ilin oktyabrında həyata keçirilmişdir.

ӘДӘБИҮҮАТ

1. Артур Конан Дойл. Полное собрание произведений о Шерлоке Холмсе в одном томе. с. 252.
2. Arthur Conan Sir Doyle. "Sherlock Holmes: The Complete Novels and Stories" in 2 volumes. 4 Novels and 56 Short Stories With an Introduction of Loren Estleman. New York. Bantam Books. 1986. Volume I, p. 356.
3. Pointer, Michael. "The Public Life of Sherlock Holmes". London. David & Charles. 1975.
4. Tracy, Jack. "The Encyclopaedia Sherlockiana". New York. Doubleday. 1977.

ИССЛЕДОВАНИЕ ДВУХ ПОСЛЕДУЮЩИХ ДЕТЕКТИВНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ АРТУРА КОНАН ДОЙЛА

Г.И.АХМЕДОВ

РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящена анализу произведений А. Конан-Дойла «Пестрая лента» и «Сиреновая сторожка». В первом из них злобный врач Ройлотт убивает сестру молодой девушки Элен с помощью ядовитой змеи, а вторая пользуется услугой Хольмса, который спасает ее от явной смерти. Вторая детективная работа автора посвящена расследованию известного сыщика Холмса смертного случая, который приводит его к установлению личности озлобленного нисвергнутого правителя одного из латино-американских государств Сан-Педро. Хотя и Хуан Мурилло удирает от правосудия в Англии, тем не менее, находит свою смерть в Испании. С помощью двух опытных офицеров полиции Холмсу удается спасти молодую женщину – сеньору Дюрандо из когтей этого кровожадного тирана.

Ключевые слова: змея, расследование, определять, допрос, опыт

ABOUT TWO MORE DETECTIVE STORIES BY A.CONAN DOYLE

G.I.AKHMADOV

SUMMARY

In the presented article two pieces by Arthur Conan Doyle are analyzed. They are "The Speckled Band" and "The Adventure of Visteria Lodge". In the first of them the step-father of two orphan girls tries to kill them applying the snake. Holmes saved the second girl Helen. In the second narrative Holmes discovered the case of death of somebody by the name of Garsia who is killed by the former bloody ruler of Latin American country San Pedro. The second piece consists of two parts. The ruler and his helper are found and murdered in Spain.

Key words: snake, investigation, to define, inquiry, experience